

Sebők Melinda – Papp Ágnes Klára – Török Lajos (szerk.)

Kötelezők emelt szinten. Balassitól Borbély Szilárdig. Tanulmánykötet (Varga-Sebestyén Eszter)

KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM – L'HARMATTAN KIADÓ. BUDAPEST. 2019.
308 OLDAL

Kötelezők emelt szinten – tanulmánykötet tanárszemmel

A kötet a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Karának Magyar Nyelv-, Irodalom- és Kultúratudományi Intézete, a Református Tananyagfejlesztő Csoport és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság szervezésében 2017 és 2018 márciusában megrendezett *Kötelezők emelt szinten* című konferencia-előadások 17 válogatott tanulmányát tartalmazza. A konferencia célja az volt, hogy párbeszédet folytasson középiskolai diákok, középiskolai magyartanárok és irodalmárok között az Oktatási Hivatal által meghatározott emelt szintű szóbeli érettségi témaköröket érintő irodalmi szövegekről, szóbeli tételsorok tananyagáról.

Sebők Melinda a tanulmánykötet előszavában kiemeli, hogy a kétezres években paradigmaváltás történt az irodalomoktatásban. Immáron a magyartanárok a kifejezőképesség magasabb szintű megformálására, a kritikai gondolkodás fejlesztésére, valamint az anyanyelvi kommunikáció kulcskompetenciáira koncentrálnak. Ez az irányelv azonban nem újkeletű a magyar nyelv és irodalom tantárgy oktatásában, hiszen Arany János is írt erről az 1856-os nagykőrösi Református Főiskola *Értesítőjében*, továbbá Babits Mihály egy esszéjében és *Az európai irodalom történetének* az előszavában is találkozhatunk a tárgy oktatásának a nehézségeivel. Ezekben a művekben megelőlegezik azokat az irányvonalakat, amelyeket korunk magyarirodalom-oktatása szem előtt tart. Fontossá vált a lexikális ismeretek helyett az esztétikai-művészeti tudatosság, a kronologikus szervező elv helyett a különböző irodalmi korszakok tematikus-motivikus, valamint műfaji-formai kontextusa. A kötet ennek a célkitűzésnek megfelelően főként olyan tanulmányokat tartalmaz, amelyekben az irodalmi művek tanulmányozása során előkerülő filozófiai problémákra, műfaji-formai sokszínűségekre, recepciótörténetre, motívumgazdagságra, illetve taníthatósági kérdésekre fókuszálnak a tanulmányírók. A kötetben elsőként a kötelező szerzők (Petőfi Sándor, Arany János, Ady Endre, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, József Attila) munkásságáról készült tanulmányok, a második szerkezeti egységben pedig választható szerzők (Balassi Bálint, Zrínyi Miklós, Madách Imre, Weöres Sándor és Ottlik Géza) egy-egy művének az elemzése található. A folytatásban olyan világirodalmi alkotók, mint Tolsztoj, Baudelaire és Bulgakov munkássága kerül előtérbe. A negyedik modul a kortárs, valamint részben a határon túli irodalomból szemeztet Bodor Ádám, Tolnai Ottó és Borbély Szilárd egy-egy művének a bemutatásával. Végül a tanulmánykötet egy Sebők Melinda által készített emelt szintű próbatesztet és megoldókulcsot tartalmaz, abból a célból, hogy az emelt szintű írásbeli vizsgára készülő diákok is találjanak maguknak fogódzót.

A kötet indító tanulmánya az esztétikum és a politikum összefonódását elemzi Petőfi Sándor hazafias-politikai és forradalmi költészetében (*Petőfi „modern” posztromantikus fordulata 1848-ban*, 13–30).

Kulin Ferenc bemutatja, hogy Petőfi költészetében miként egyezteteti a nagy francia forradalomhoz vezető erőszakos ideológiát a keresztény-szociális reformkori recepcióval. Beszámol továbbá arról is, hogy Petőfi Sándor eszmei költészete hogyan konfrontálódik a korabeli politikai közeggel. A kötet második szerkezeti egységében Fűzfa Balázs írása mutatja be azt az elbeszéléstechnikát, amelyet Ottlik *Iskola a határon* című regényéből ismerünk. A tanulmány központi kérdése az, hogy milyen eszközökkel éri el a regény szövege, hogy egyszerre kétféle olvasata legyen, hogy a befogadó egyszerre figyeljen a denotatív és a konnotatív-szimbolikus jelentéshálóra. Egyben kitér arra is, hogy a miért lehetséges a regény ifjúsági, illetve irodalmi besorolása („...ködbe vesző tekintete lassan a semmibe révedt, ahol ott gomolygott a minden” – *avagy adalékok az Iskola a határon kettős természetéhez*, 187–194). A negyedik modulban Bányai Éva Bodor Ádám *Sinistra* kötetében fellelhető értelmezési eljárások mentén jut el addig az irodalmi természetű problémáig, hogy szövegszerű önreflexív szöveggént, avagy világszerű (történeti-politikai) példázatként kezelhető-e a regény. A tanulmány zárlatában megfogalmazza, hogy a „belekeveredni valamibe” értelmezésmód kiszámíthatatlanságot, kettősséget és nyelvi uralhatatlanságot okoz, amely feltárhatja a Sinistra körzet világát, és egységesítheti a két értelmezési irányt (*Köztesség és határidentitás Bodor Ádám Sinistra körzet című regényében*, 237–245). A kortárs művek elemzését felvonultató egységben Horváth Csaba Borbély Szilárd *Nincstelének* című művét mutatja be (*Egyéni és történeti emlékezet Borbély Szilárd Nincstelének című regényében*, 263–270). Az elemzés kiemeli, hogy a regény szegénységábrázolásának a lényege annak a tételnek a kibontása, miszerint az anyagi szegénység gyakran együtt jár a lelki szegénységgel. A tanulmányíró azt mutatja be, hogy a regényben az egyén élettörténete miként kereszteződik a 20. század tragikus történelmi környezetével. Az írás a sajtóságos nyelvhasználat és az ambivalens testkép bemutatásával jut el a regény pszichológiai kérdéseinek a kibontásáig.

A műfaji és a formai sokszínűség elemzésére ugyancsak több tanulmány helyezi a hangsúlyt. Ezeknek a műveknek a sorát az első szerkezeti egységben Sebők Melindának Babits kötetéről írt tanulmánya indítja (*Filozófiai kérdések, műfaji-formai sokszínűség Babits Mihály Levelek Iris koszorújából című kötetében*, 71–80). A szerző bemutatja, hogy a poeta doctus Babits hogyan folytat párbeszédet szellemi elődeivel: a görög–római hagyománytól a 19. századi amerikai költészetig integrálja a költészeti és a filozófiai (William James tudatfolyam-elméletének beemelése) hagyományt. Bár intertextualitása a kortársak szemében elsőként meg nem értettséghez vezetett, de a mai recepció elismeri az elemzett kötet formai-tematikai sokszínűségét. Kosztolányi Dezső Esti Kornél-történeteinek műfaji meghatározására tesz kísérletet Bengi László (*Az elbeszélés távlatai és változatai az Esti Kornélban*, 81–96). Úgy véli, hogy a művek mai sikerének oka az, hogy a regény és a novellaciklus között oszcilláló műfaji jellegzetességek elgondolkodtatják a befogadót, de ez a jellemző volt az is, amely a saját korában népszerűtlenné tette a történeteket. A szerző a novellákat elsőként a kötetek rendjében, ezután a megírásuk, első megjelenésük ideje szerinti olvasattal vizsgálja, ezáltal elemzi a műfaji jellegzetességeket. A következő megjelenő műfajszempontú megközelítés Kovács Árpád Anna Karenina-elemzése (*Anna karizmája. az Anna Karenina poétikájához*, 197–206). A tanulmány Anna alakja és a mű szimbolikus attribútumfeltárása mellett a regény tipológiájáról is ír, ebben azt mutatja be, hogy Tolsztoj miként jut el a történelmi regénytől a tézisregényig. Papp Ágnes Klára a premodernekről szóló érettségi tételhez nyújt segítséget Baudelaire költészetének időbeli elhelyezésével, a romantika és a modernizmus közti átmenet hangsúlyozásával; majd ennek a modernizmushoz való kötöttségét elemzi tanulmányában (*Baudelaire és a modernség születése. A francia premoderne poétikai sajátosságai tételhez*, 207–224). A műfaji hagyományt mutatja be Bene Sándor Zrínyi Miklós *Szigeti veszedelmének* átfogó műelemzésével, amelyben a műfaji elődök közül kiemeli a korabeli horvát irodalom hatását, ahol az eposz műfaja nem volt annyira idegen, mint a hazai költészetben. Emellett még számos szempont mentén elemzi a művet, és kitekintést nyújt az *Adriai tengernek Syrenaia Groff Zrini Miklós* című mű kötetkompozícióba illeszkedésének a bemutatásával (*Műfaji hagyomány és barokk szemlélet Zrínyi Miklós Szigeti veszedelem című eposzában*, 135–150).

A tanulmánykötetben egyedülként nem egy érettségi tételre, így egy-egy szerző egy-egy korszakára, művére, hanem egy műfaj recepciótörténetére helyezi a hangsúlyt Török Lajos a ballada műfajáról szóló tanulmányában (*Egy mondat a balladáról. Tragédia dalban elbeszélve*, 31–50). A bemutatását kiegészíti a forgalomban lévő középiskolai irodalomkönyvekben fellelhető a ballada műfaj meghatározásainak az elemzésével. A recepciótörténetet központba helyező tanulmányok sorát folytatja a tanulmánykötet első szerkezeti egységében Bertha Zoltán az Ady-költészet befogadástörténetének a felvázolásával („*Dala ma is friss étellel tele*”. *Ady Endre korszerűségéről*, 61–70). A második szerkezeti egységben Balassi Bálint költészetének néhány darabjáról nyújt ismertetőt Szentmártoni Szabó Géza az 1952-ben talált iratok elemzésével. Tanulmányában kiemeli az elődöket: ilyenek a neolatin poéták; továbbá a szakrális szókincs révén a magyar középkorból származó példákat említ (*Balassi Bálint poézisáról*, 107–134).

A motívumok sokszínűségére, irodalmi dilemmákra fókuszál Nyilasy Balázs Arany balladisztikáját bemutató tanulmánya („*A ballada Shakespeare-je*”. *Gondolatok az Arany János-i balladisztika világgépi tágasságáról és tartalmasságáról*, 51–60), amelyben a szerző összeveti az Arany-balladák tematikáját és motívumkincsét a világirodalomból ismert, ugyanilyen műfajú történetekkel: Goethe és Schiller, illetve Federico Garcia Lorca műveivel. Tverdota György munkája egyetlen vers elemzését mutatja be: a gyermektéma és a keresztény attribútumrendszer elemzése kerül előtérbe József Attila *Kirakják a fát* című versével kapcsolatban (*A kései József Attila fordulata [Kirakják a fát]*, 97–104).

Török Lajos *Az ember tragédiájának* szövegkiadási problematikájával felhívja a figyelmet a taníthatóság kérdésre (*Szövegek között. Az ember tragédiája mint szövegkritikai probléma az irodalomórán*, 151–166). Azt a problémakört villantja fel, hogy valójában melyik *Az ember tragédiája* szöveget érdemes tanítani a diákoknak. Ugyanis hiába létezik szakmailag elfogadott kritikai kiadás, ha annak a taníthatósága és befogadhatósága erőteljesen megkérdőjeleződik a középiskolai magyarórán. A tanulmány ugyancsak tartalmi tankönyvelemzéssel egészül ki, hogy rávilágítson arra, miként is lehetne ezekkel a filológiai kérdésekkel foglalkozni a tanórákon. V. Gilbert Edit Mihail Bulgakov *A Mester és Margarita* című regényének az elemzésében azt mutatja be, hogy miért válik a regény egyre idegenebbé a középiskolások körében, majd egy módszer leírásával a mű befogadásának a megkönnyítéséhez ad fogódzót (*A történetmondás és az értelmezés szintjei Mihail Bulgakov A Mester és Margarita című regényében*, 225–234). A taníthatóság kérdéskörével foglalkozó tanulmányok sorát Ladányi István Tolnai Ottó írói világába bevezető betekintése zárja a negyedik szerkezeti egységben (*Az elbeszélés mód sajátosságai és az Adria toposza Tolnai Ottó Világítótorony eladó – Fesztettvízpróza című utazáskönyvében*, 247–262). A tanulmány célja, hogy segítséget nyújtson az emelt szintű szóbeli érettségire készülő diákok számára. Az elemzésben itt is azzal a problémával találkozhatunk, hogy nem könnyű bevezetni az átlagos gimnáziumi irodalmi műveltséggel rendelkező olvasókat a Tolnai-életmű rejtelmeibe.

A kötet irodalomtudományi jellegű, de több esetben is előkerül a nyelv kérdése, mégpedig két formában. Egyrészt a tanulmányok egy-egy elemzési szála foglalkozik az egyes írók, költők nyelvi világával, nyelvhasználatával, másrészt a tanulmánykötet végén szereplő emelt szintű írásbeli feladatokban a lexikális tudás számonkérése mellett megjelenik a nyelvészet és az irodalom szétválaszthatatlan egysége. Bertha Zoltán Ady-tanulmányában a költő nyelven túli kifejezőmódjáról beszél, ahogy a nyelv mint korlát gondolatára Fűzfa Balázs is kitér az *Iskola a határon* című regény értelmezésében. Horváth Csaba pedig Borbély Szilárd regényének az elemzése során szentel hosszabb részt a nyelvnek mint kiüresedett, közösségteremtő funkcióját be nem töltő eszköznek a magyarázatára. Sebők Melinda a Babits-kötet vonatkozásában intertextusok kibontásával jut el egy újfajta költői nyelv bemutatásáig. Török Lajos Madách kritikai kiadásával foglalkozó tanulmánya már nyelvészeti filológiai kérdéseket is feszeget. Papp Ágnes Klára Weöres Sándor művének az elemzésében mutat be olyan szempontokat, amelyeket a kurrens nyelvészeti szakirodalomból kölcsönöz (*A megidézés változatai és a költői szerep Weöres Sándor Psyché, egy hajdani költőné írásai című művében*, 167–186). A tanulmányban

a posztmodern nyelvjáték jelenik meg, amelyet a szerző a „soknyelvűség”, a heteroglosszia fogalmával magyaráz a nyelvészetben újból felfedezett Mihail Bahtyin nyomán.

Az emelt szintű feladatsorba is bekerülnek anyanyelvi ismeretek. A műveltségi részben a költői alakzatokon túl grammatikai ismeretekre kérdez rá a szófajtanra vonatkozó feladat. A reflektáló szövegalkotási gyakorlatban pedig az Arany-versek szótárának az ismertetése mentén várja el a feladatsor, hogy a diákok a megoldásukban kifejtsék „véleményüket a szépirodalmi szövegek szókincséről, jelentésárnyalatainak gazdagságáról” (288).

A tanulmánykötet az egyes emelt szintű szóbeli érettségi témák elmélyült vizsgálatával nyújt segítséget az érettségi előtt álló tanulóknak, és támogatja a középiskolai magyartanárok munkáját. Ugyan a *Kötelezők emelt szinten* irodalomtudományi tanulmánykötet, de a magyar nyelv és az irodalom tantárgyak közötti kapcsolódási pontokat erősítendő nyelvhasználattal, nyelvfilozófiával kapcsolatos kérdéseket is tartalmaz. A középiskolai tanulók mellett a magyar szakos hallgatók, a kutatók számára is fogódzót jelenthet.

Varga-Sebestyén, Eszter: Required readings at an advanced level – an edited volume through the eyes of a teacher

Az írás szerzőjéről

Varga-Sebestyén Eszter

doktori hallgató
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Nyelvtudományi Doktori Iskola, Budapest
sebestyen.eszter05[kukac]gmail.com